

II. THESS. 2, 15. Tartsátok meg a
néktek adatott tudományt.¹

Az apostol szavai, melyeket a szent igében felolvasni hallottatok, intő, buzdító szózatok a thessalonikabeliekhez, hogy tartsák meg a nekik adatott tudományt. Meg kell vallanom, sokáig elmélődtem a fölött, hogy egy ily nagy és nevezetes ünnepély tartása mellett minő szavakban szólhatnék legtalálósabban az Úrnak gyülekezetéhez. Elmerülve szemléltem a Horeb csipkebokrának lángvetéseit, melyek a héber szentiratokban előttem világoltak; majd lelkem a pusztába szállott s figyelve hallgattam az örökélet vizének csöndes susogá-

¹ Mondatott Nagy-Ajtán, a Kriza-emléktábla leleplezése napján.

sát. A próféták bátor igéi hangzottak fülemben, majd a hegyi beszéd mennyei zenéje vonzott örök szépségeivel, — majd az apostolok magasztos tanításai csendültek föl igéért esdő lelkemben. S e váltakozó megjelenései közt a régmúlt igéinek, a mint az igeharczban az egyik gondolat a másikat űzte a jelenkor vallási és erkölcsi állapotával kapcsolatosan, a szél fűtt és ama tiszta hangokat hozta fülemben, melyeket Pál apostol e szavakban intézett a thessalonikabeliekhez: „Tartsátok meg a néktek adatott tudományt!” „A szél fű, de nem tudjuk, hogy honnét jő és hová megy”. Hogy csakugyan az Úrnak szele, szent ihlete fuvalt-e lelkemben és az Úr szelleme fog-e általam ez órában, habár gyöngye, erőtelen hangokon ti hozzátok szólni, én azt nem tudom; sem azt, hogy a szél hová megy, hogy fogja-e az bennetek építeni Isten országát, erősíteni a hitet, növelni a buzgóságot; nem tudom, fog-e lelkesedésre, szent

hevületre gyűjtani vallástok iránt. De az apostollal mégis csak így szólok hozzátok: „Tartsátok meg a néktek adatott tudományt!” Csakugyan úgy vélem, kk! hogy ez apostoli intelem a mi viszonyaink között is jogosult és időszerű. A thessalonikabeliek ingadoztak, közülök sokan hűtelenek lettek a keresztény hithez, másokon ama lágymelegség vett erőt, miről Pál a laodiceabelieknek azt írta, mivel sem hideg, sem meleg nem vagy, kiokádlak. S ha tekintem, kk! korunk véleményhullámzását; ha tekintem a gondolkodás ama változó iránymenetét, mely most föllebbenve, hatalmas szárnyakon ég felé emelkedik, majd meg anyagias, önző nézetekkel a világ jövedelmes, széles országútját járja magasabb szellemi célok nélkül, és látom a gondolkozó főknek is ingatagságát és e nézetbeli ide s tova hanyatásnak népünkre való kihatását is, a midőn kételkedve kérdezik: hogy vajjon a császárnak, vagy az Istennek fizess-

senek-e adót? — a midőn látom, hogy ama zászló, melyre „Egy az Isten“ van fölírva, népünk kezében, a helyett, hogy dicsően föllobogtatva, mind magasabbra emelkednék, nem egy helyütt lefelé hajlik; a midőn látom a közönyt, a vallás iránti lágymelegséget és a részvétlenséget az egyház dolgaiban, az unitarius hivek, a mi hiveink közt is aggasztó mérvben terjedni; látom szent vallásomat, egyházunkat éppen saját hiveinek ingadozó magatartása által veszélyeztetve: bizony kk! úgy hiszem, méltán vehetem ajkamra emez intő, buzdító szavakat: „Tartsátok meg a néktek adatott tudományt!“ — vagy más szavakkal: Tartsátok meg az unitarius keresztény vallást, álljatok meg, legyetek állhatatosak az unitarius kereszténységben.

Igen! kk! nekünk meg kell tartanunk a mi szent vallásunkat, fönn kell tartanunk az unitarius kereszténységet enlelkünk és ember-társaink boldogítására, és hogy a mi hitünk-

ben állhatatosan, tántorgás nélkül megmaradjunk, erre buzdíthat minket mind a múlt, mind a jelen, mind a jövő egyaránt.

I.

Meg kell tartanunk az unitarius vallást, először is azért, mert annak történelmi múltja van, mely buzdít, lelkesít.

Mindnyájan tudjuk, kk! hogy valaminek értéke, becse megítélésénél a múlt mily fontos szerepet játszik. Ez a föld, a melyen laktok, s melyet hős Attila fiai karddal és vérrel szereztek, s elődeitek dicső vitézsége az évszázak ádáz viharai közt annyi ellenségtől bámulatosan megvédett és épségben ti reátok hagyott, drága és kedves minden székely honfi előtt, mert e földnek múltja van. Intézményeiteket nagyra becsültétek mindig, mert szabadságotok hosszú évszázak drága fejle-

ménye. Egy dicső múlt földet, intézményt, vagy elvet, legyen az politikai vagy egyházi, jogi avagy vallási elv, mindig tiszteltté tesz; egy dicső múlt a földnek szentséget, az intézménynek tekintélyt, az elvnek hatalmat, varázserőt kölcsönöz. Még akkor is, hogy ha a múlt nem mind fényt és dicsőséget sugároz, hanem távoli útjain sötét pontok, vérnyomok feketélnek, ragaszkodást kell hogy keltsen mindaz iránt, mit a jelenre, nagy csatákat viva, nehéz küzdelemmel átszállított. Ezért a múltra hivatkozás hazát vagy egyházat, alkotmányt vagy vallást illetőleg. De hogyha hazátok, politikai intézményeitek, szabadságotok múltjára hivatkoztok, vallásotokra nézve is ugyanazt tehetitek. S hogyha más vallások és egyházak fényes nagy múlttal dicsekednek, az unitarius vallás és egyháznak is megvan a maga múltja.

És minő múlt! Az unitarius kereszténység nem a mai nap, vagy a tegnap szülötte.

Ama szellemsugarak, melyekből az unitarius kereszténység napja világol, amaz eszmei szálak, — az Isten egysége, végtelen szeretete, jósága minden ember iránt, s Jézus Krisztus legtökéletesebb embervolta és az ember tehetsége a végtelen tökéletesedésre — melyekből az unitarius hitnézlet fonva van, nem a mi időnkben s nem is az utóbbi három évszázban találják múltjokat. — Azok a keresztény évszázak meszsziiségébe nyúlnak föl, eredetükben az első keresztény idő verőfényes magaslataira vezetnek vissza. Igen, a történelem emlékezetünket felül viszi Priestleyn, felül Dávid Ferenczen és a Socinusokon, felül az egyházon, melyben az unitarius tan a hitújítás nagy évszázában határozottabb kifejezést nyert, testületi alakot öltött és a niceai hitvallón, Ariuson és Samosatai Pálon, az antiochiai püspökön, az első keresztény gyűlekezeteken és az apostolokon keresztül magához a Mesterhez, Jézushoz vezet, a kinek

egész élete az istenegységi eszmének volt a legtökéletesebb nyilvánulása.

Ime, a ti vallásotok oly régi, mint maga a kereszténység. És nézzétek amaz erkölcsi erőt, mely múltjához fűződik, s mely csodálatossá teheti azt szeméitek előtt. Az erkölcsi nagyság, melyet az unitarius tanvallói felmutatnak, méltó magas színvonalon áll az általuk hirdetett fenséges eszmékkel. Az akaraterő, az önfeláldozó bátorság éppen oly csodás hatalmú tényekben nyilatkozik, mint a mily bámulatos a vallási gondolat magasztos szabad röptében. És hogyha a hiteszme szárnyalásában az egeket érinti, a menny dicsőségeig emelkedik, ott látjátok a máglyák izzó lángjai közt, a hitvallók arcán az égi megdicsőülést, az égi fényt eláradva. Az unitarius kereszténység múltjában megvan mindaz, mi a tannak benső hatalmas erejét mutatja, a mi egy tant külső nyilatkozásaiban jövő idők előtt nagygyá, dicsővé

tehet. Az unitarius kereszténységnek megvan a maga szenvedés-története, az maga egy hosszú szenvedés-történelem, mely igazságszolgáltatásért még mindig az élő Istenhez kiált; az unitarius kereszténység martyrokra és szentekre tekinthet vissza, kik nagyobbak és halhatatlanabbak, mint sokan azok közül, kik a római szent sereget alkotják. Nézzétek ama nagy és dicső alakokat: Servethet, kit a genfi szigor az Isten egysége tántoríthatlan vallásáért máglyára hurczolt; Dávid Ferenget, ki a Krisztus nem imádásáért sötét börtönben szenvedett martyr-halált; és nézzétek ama névtelen nagyokat, nőket és férfiakat, a múlt három évszáz alatt, kiknek ismeretlen, elrejtett szenvedése, hősiessége unitarius vallást és egyházat hagyott hátra üdvül, boldogításul ti nektek és maradékaitoknak.

És hogyha hazátok múltja dicső képben tárul fel előttetek, s ereitekben gyorsítva lüktet a vér szabadsághőseitek, szabad hazátok

és szabad intézményeitek nagy alkotóinak emlékezetén, és a múlt hagyományait, szabad eszméit és énekeit nemzedékről-nemzedékre lelkesülve adjátok és zengítek, s hogyha máshitű testvéreitek egy hosszú múlt által indíttatnak a vallásuk iránt való meleg ragaszkodásra: ti mögöttök is unitárius székely afiai! vallásilag is egy nagy és dicső múlt áll örökítve hősi tettekkel, pecsételve pirosló vérrel, bevilágítva szabadszellemtű magasztos eszmékkel. Az unitárius kereszténységet megtartani, szent vallásunkért lelkesülni, az unitarius igét szájról-szájra ihletve adni és zengeni, — ez az, mire minket a múlt buzdíthat.

II.

De erre buzdíthat, kk! a jelen is. A múltért csupán még nem kérhetnélek, nem inthetnélek a néktek adatott tudomány megtartására.

Mert bármily fényes és dicsőségteljes legyen is valamely eszmének, vagy intézménynek a múltja, bármily szép és emlékezetes tények csatolódjanak is annak a letűnt évszázak nemzedékeire gyakorolt hatalmas befolyásához — tisztelni kell ugyan, mert a nemes, önzetlen cselekvés, az erkölcsi fenség, melyre eszme bir, melyet eszme szül, mindig és mindenütt tiszteletet parancsol, — de nem következés, hogy az e jelenre is alkalmas, a jelenben is meg kell azt tartani. Az eszmék hatalma, az intézmények tartóssága sokszor csak bizonyos időre szól. Egy-egy nagy eszme, mely az emberiséget évszázakig tartotta mozgásban, irányozta cselekvés-rugóit, lelkesítette szellemét, időmúltán hatálytalannak bizonyul; az intézmények élete ugyanabban az alakban még rövidebb ideig tartó. A katholicismus, ez a leggazdagabb, leghatalmasabb múltú hitbirodalom mindazok között, melyek léteznek, mely meghódította a keresztény-

ségnek barbár Európát, s feltétlenül, korlátlan hatalommal uralkodott a középkor egész kereszténységén, ma szellemileg befolyást vesztett fejedelemség. — A protestantismus nem egy formája, mely régebb ezereknek volt az üdvre hitszövétnek, ma kiégett halvány világosság. Tartoznátok csak oly valláshoz, oly hitfelekezethez, melynek vallási eszméi tartalmukat, hatalmukat már a múltban kimerítették, nem emelhetném föl szómat a nektek adatott tudomány megtartására. De a jelenkor szellemi nagy mozgalmaiban éppen az idők jeleit látom az unitarius kereszténységre. A jelen a múlt eszméinek, alkotásainak próbája és nekem úgy tetszik, hogy az unitarius vallás nemcsak hogy állja a tűzpróbát, hanem tisztultabb fényben, szebb alakban tündöklék elé, mint valaha. A természettudományok előhaladása korunkban sok régi nézetet romba döntött; vallási elvre is sokra nyomta rá a hihetlenség bélyegét. De a midőn látom,

hogy a tizenkilencedik évszáz szellemi vívmányai, történelmi és természettudományi ismeretvilága nemhogy megsemmisítené hit-eszméinket, hanem példásan szolgáltat igazságot ama tanok mellett, melyeket hajdan az érdek és szűkkörű felfogás kiátkozott, eretnekített; a midőn látom, hogy a természettudományok minden vívmánya, új csillagzatok, új világok felfedezése csakis egy örökkévaló oszthatatlan szellemi hatalomról beszélnek, s a bölcselmi gondolkodás vizsgálódásában egy örök szellemben éri el tetőpontját, és az embernek alaposabb ismerete az élettani kísérletek s a lélektani mélyebb tanulmányozások által az unitarius nézetet világítja meg az ember erkölcsi természetéről; midőn látom ama hitnézeti változásokat, melyeket más egyházakban éppen a tudomány hatása idézett elő; — látom, hogy a kik egykor Jézusban az Istent szállították az emberi testbe, ma a józanabb bírálat vilá-

gánál az emberi szellem fölemelkedését szemlélik az isteniig, s velünk együtt nem az égből alászállott isten-embert, hanem az égis emelkedett emberi nagyságot, az isteni embert csodálják; látom, hogy ellenségeink barátainkká válnak, üldöző Saulaink buzgó apostolainkká, a kik egykor átkoztak, ma dicsőítnek, a kik kárhoztattak, magasztalnak s testvéri szeretettel melegen ölelnek keblükre: lelkem végtelen örömmel telik el amaz isteni ihlet, erő és igazság felett, melyet e jelenségek szerint az unitarius valláserkölcsei eszmék félreismerhetetlenül hordanak magukban.

Magát az unitarius kereszténységet nagy nevek, költők, tudósok, államférfiak nevei ékesítik. Egyházunkon kívül bátor szellemű férfiak a kereszténység emez alakjáért szállanak síkra a hitharczokban. A mai kor miveltségének, hol ez a lélekben öszszhangzatosan érvényesül, úgy látszik, a vallásban mindenütt az unitarius, vagy ahoz hasonló hit-

nézet az eredménye. A vallási gondolkozás ma általán, neveztessek bárminő néven, lényegében az unitarius irány felé látszik tartani. Az úgynevezett szabadelvű vallási mozgalmak, melyekről hallotok, vagy olvastok, mind az egység-hívő, az unitarius kereszténység mozgalmi. És a midőn halljátok a ti vallásotok illetén terjedését, elhaladását, midőn halljátok, hogy az mind nagyobb, szélesebb tért ölel be a hitmezején, midőn halljátok újabb és újabb diadalait éppen a tudomány vívmányaitól elősegítve, és hogy annak légköre mind egyetemesebben fogja át, faj és nemzetiség különbség nélkül, az emberi lelkeket, egyesíti a sziveket: mindezek a jelenségei korunknak, párosulva a múlt dicső emlékeivel, mi egyéb, mint az idők intő jele, mi egyéb, mint hatalmas buzdítás az unitarius kereszténység legrégebb élő egyházához, hiveihez eme hitet állhatatosan megtartani, eme vallási eszméket szent örömmérezések közt vallani. — Így a jelen k!

III.

És a jövő? Meríthetünk-e mi buzdítást hitünkre nézve a láthatatlan jövendőből is? Ha látnoki tehetséggel volnánk felruházva, lelkünk előre festhetné ama titokteljes képet, melyet a jövő vallási arczulatja fog felölteni. De ha nem is igénylem a prófétai szellem eláradását lelkem fölött, annyit érzek, hogy a kik biznak és remélnek, azok mindig prófétálhatnak. Ha nem biznám az unitarius kereszténység jövőjében, a dicső múlt és fényes jelen mellett sem igyekezhetném arra, hogy titeket a mellett kitartásra bírjalak. Ha azt kellene tudnom, hogy az tetőpontot érve, hivatását betöltötte, s most a visszaesés kora következik, a csöndes lemondásban keresnék kibékülést, elnémulna szám, hallgatnék, s az Úr szőlőjét oda hagyva, sietnék én is a földi eke-szarvra vetni kezemet. De én teljes bizalommal

vagyok annak jövője iránt. Hogy mi leend a jövő, jóllehet tisztán nem láthatjuk, de épp a jelen alapján, melyen a jövő tovább épül, legalább egyes körvonalokat előre vethetnek lelki szemeink a történendőkről, és mi bizonyos kilátásokat alkothatunk a jövendőre nézve.

És e kilátások lelkem előtt a legbiztatóbb színben rajzolódnak. Én úgy látom, hogy az unitarius kereszténységnek a jelenben tett előhaladása a jövőben csak növekedni fog. Lelkem azt sejti, hogy ama vallási eszmékre, melyeket az unitarius kereszténység a Jézus által tett örök isteni kijelentésből olvasott ki és fog kiolvasni ezután, a jövőben egy nagy egyetemes aratás vár. A jövő gondolatirányainak alakulásait nem láthatom be, nem tudom, hogy a tudományos vizsgálódások az emberi szellemet merre fogják hajlítani. De egy sejtelem azt sugja nekem, hogy minél inkább fog gazdagodni az emberiség ismeretmennyisége, annál erősebb trón épül az

emberi lelkekben az oszthatatlan Egység hitének és minél tágasabb kört nyerend a művelődés, annál szélesebb leend az istenegységi hiteszme birodalma is.

S ha meggondolom az unitarismusnak a jövő tisztább világánál való emez egyetemesebb terjedését; ha meggondolom, mint fognak lehullani emelkedő hatalma alatt a vallás lényegéről a kihasznált formák, ledöntetni a külső nagyhatalomra célzó egyházi alkotások; ha meggondolom, mint fog a kereszténységből kiszorítani a pogányság szelleme, mint fognak a Mária-istenek és a sereg aprószentek a régi római házi istenek mulandó sorsára jutni, mint fognak megsemmisülni a durva, testies tanok, Krisztus testének s vérének édelése, mint szégyenül meg az idegen érdem csalárd árulása a bűnös ember idvezítésére, mint fog az egyház csalhatatlan feje a Jézus Krisztus utolsó szolgája lenni; ha meggondolom, hogy a kegyelmi

kiválasztás és más tanok, az első hitújítók idejéből, mint jutnak a megillető helyre, a történelmi emlékek közé; ha meggondolom, hogy így Jézus tiszta kereszténysége mint fogja uralmát elnyerni az egész keresztény világ felett, mint fognak az ő vallási tiszta elvei a hit egén vezérfényül világolni az emberiség millióinak, mint fog az evangelium tiszta bora lelki eledelül szolgálni a tökéletesedés pályáján az egymásután jövő nemzedékeknek, és mint fog az örökké való, oszthatatlan egy Isten dicsősége prédikáltatni mind végiglen keresztül az idők végtelen során: a jövőnek eme biztató kilátásai indíthatnak-e egyébre, mint a nekünk adatott tudományt állhatatosan megtartatani, és vallani szent hitünket áhitattal, vallani szívvel, vallani lélekkel.

Igen k! tartsátok meg a nektek adatott tudományt, tartsátok meg vallástokat, egy dicső múlt, fényes jelen és kilátásteljes jövő

buzdít erre titeket, mindnyájunkat. Tartsátok meg az igazságért, mely benne rejlik, a világosságért, szabadszellemeért, mely mind múltjának, mind jelenének, mind jövőjének örök, vesztethetlen alapját alkotja. Legyetek állhatatosak, így int az ő szelleme is, kinek emlékére most a nemzeti hálás kegyelet ünnepet szentel, a kinek lelkében a múlt erényei, a jelen széles ismeretvilága és a jövő meszszenéző prófétai reményei egyesülve tükröződtek. Az ő geniusa, hitmélysége, kimagasló keresztény jelleme, szent hitélete, szelid hősiessége a tisztább keresztényelvek diadalra juttatásában és az unitarius kereszténység más geniusai, vezérszellemei mind így intenek: legyetek állhatatosak. Maga Jézus, az örök világosság, az örök halhatatlan vallási nagy szellem, ő is így buzdít: legyetek állhatatosak, legyetek kitartók a tiszta keresztény igazságok mellett, és bizzatok, mert „az igazság meggyőzi a világot”. Amen.

TÖRTÉNELMI PILD
FORRÁSA